

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Napad na Teofila Pančića, kolumnistu nedeljnika „Vreme“, koji je pretučen metalnom šipkom 24. jula 2010. godine u gradskom autobusu u Zemunu, 3. avgusta dobio je svoj epilog hapšenjem lica za koje se sumnja da su napad izvršila. Hapšenje je izvršila beogradska kriminalistička policija u saradnji sa BIA, a mediji su naveli i da su uhapšeni Danilo Žuža (19) i Miloš Mladenović (18) iz Beograda, članovi jedne od podgrupa koja je deo nacionalističke organizacije „Obraz“. Žuža i Mladenović, kako su takođe preneli mediji, priznali su napad na Pančića, te izjavili da im je kolumnista smetao „zbog svojih antisrpskih stavova, kritike Srpske pravoslavne crkve i što podržava homoseksualce“. Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu podnelo je protiv Žuže i Mladenovića optužni predlog stavljajući im na teret krivično delo nasilničko ponašanje. Nezavisno udruženje novinara Srbije, Asocijacija nezavisnih elektronskih medija, Lokal pres i Nezavisno društvo novinara Vojvodine zatražili su što hitniju zabranu rada i delovanja ekstremnih, klerofašističkih, neonacističkih i rasističkih grupa u Srbiji, a zbog sve učestalijih napada na novinare i manjinske zajednice i to od strane pripadnika ovih grupa. Podsetimo, „Obraz“ je jedna od organizacija čiju je zabranu od Ustavnog suda Srbije svojevremeno tražio Republički javni tužilac.

Zakonom o javnom informisanju izričito je predviđeno da niko ne sme, ni na koji način, da ograničava slobodu javnog informisanja, odnosno slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, a posebno da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Nasilničko ponašanje za koje je Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu protiv Žuže i Mladenovića podnelo optužni predlog, Krivični zakonik definiše kao značajnije ugrožavanje spokojstva građana ili teže remećenje javnog reda i mira grubim vređanjem ili zlostavljanjem, vršenjem nasilja, izazivanjem tuče ili drskim ili bezobzirnim ponašanjem. Za nasilničko ponašanje u Krivičnom zakoniku zaprećena je kazna do tri godine. Zakonik poznaje i kvalifikovani oblik nasilničkog ponašanja, u slučaju kada se isto vrši u grupi ili kada je pri izvršenju nekom licu nanesena laka telesna povreda ili je došlo do teškog ponižavanja građana. Za takav slučaj nasilničkog ponašanja, u Krivičnom zakoniku zaprećena je kazna od šest meseci do pet godina zatvora. Podsećamo da su Pančiću nakon napada, u Kliničko-bolničkom centru Zemun konstatovane lakše telesne povrede. Povodom informacija koje napadače na Teofila Pančića dovode u vezu

sa nacionalističkom organizacijom „Obraz“, te svojevremenog zahteva Republičkog javnog tužioca Ustavnom sudu da zabrani, između ostalog i ovu organizaciju, o čemu Ustavni sud još nije odlučivao, podsećamo da, u skladu sa Ustavom Srbije, Ustavni sud jeste nadležan da odlučuje o zabrani rada udruženja građana. Ustavni sud može zabraniti samo ono udruženje čije je delovanje usmereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, kršenje zajemčenih ljudskih ili manjinskih prava ili izazivanje rasne, nacionalne ili verske mržnje.

1.2. Odbornik SRS u Skupštini opštine Kuršumljija, Branislav Miljković, pokušao je 7. avgusta pre sednice skupštine da se verbalno i fizički obračuna sa novinarima, nezadovoljan izveštavanjem sa prethodnog zasedanja. Miljković je najpre napao dopisnicu TV B92, Ljiljanu Danilović, a zatim i novinara Radija Slobodna Evropa, Miloša Ivanovića, a povod je bio prilog Televizije B92, za koji je Miljković tvrdio da nije smeo da se objavi, a u kome se videlo da je potpredsednik Skupštine i Miljkovićev stranački kolega, Zoran Lakić, odgurnuo sekretara opštine sa govornice. Teži incident sprečili su prisutni odbornici i građani. Predsednik opštine, Goran Bojović, izvinio se novinarki, dok su iz SRS-a negirali da je do incidenta uopšte došlo. Ljiljana Danilović je pozvana i na razgovor kod zamenika predsednika opštine, Zorana Lakića, na koji je otišla sa obezbeđenjem, „jer se ne oseća bezbedno“. Lakić je na razgovoru ponovo negirao da se incident dogodio i izrazio nezadovoljstvo načinom na koji je izveštavano sa sednice Skupštine. Ljiljana Danilović je izjavila da će aktivnosti lokalnih vlasti i dalje pratiti u prisustvu obezbeđenja, sve dok opštinski funkcioneri iz redova SRS-a ne daju garancije za bezbednost novinara u Kuršumljiji.

Zakonom o javnom informisanju izričito je predviđeno da je javno informisanje slobodno i u interesu javnosti, da ne podleže cenzuri, da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, niti da vrši bilo kakav pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, niti uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Zakonom o javnom informisanju takođe je predviđeno da se u javnim glasilima slobodno objavljuju ideje, informacije i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdani interes da zna. Istim propisom predviđeno je i da su nosiocima državnih i političkih funkcija ograničena prava na zaštitu privatnosti, ako je informacija važna za javnost s obzirom na činjenicu da lice na koje se odnosi informacija vrši određenu funkciju. Istovremeno, Zakon predviđa da organi lokalne samouprave imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. U konkretnom slučaju, verbalni napad i pokušaj fizičkog napada na novinare, koji su na sreću sprečili prisutni odbornici i građani, zbog činjenja dostupnim javnosti informacije o radu organa lokalne samouprave, u konkretnom slučaju o incidentu na sednici Skupštine opštine Kuršumljija, nesumnjivo predstavlja povredu slobode informisanja. Zamenik predsednika opštine, Zoran Lakić,

polazeći od funkcije koju obavlja, nužno je obavezan da pokaže viši stepen tolerancije u odnosu na informaciju koja se tiče njegovog ponašanja u skupštinskoj sali. Isti, viši stepen tolerancije bilo je nužno da pokaže i on sam, ali i njegove partijske kolege, odnosno, u konkretnom slučaju, odbornik Branislav Miljković.

1.3. Gradonačelnik Zaječara, Boško Ničić, uveo je zabranu izjava za novine bez njegove prethodne saglasnosti svim direktorima javnih preduzeća i javnih ustanova u gradu, piše dnevni list Blic u broju od 7. avgusta. U tekstu se navodi da je Ničićev nalog direktorima prenela sekretarica Gradske uprave. Blic tvrdi da ima potvrdu ove informacije od izvora iz Gradske uprave, koji su, međutim, tražili da ostanu anonimni zbog straha da će ostati bez posla. U tekstu se navodi da je posledica Ničićeve zabrane to što Blic, koji je pisao o dugovanjima preduzeća i ustanova na gradskom budžetu, o stanju dugovanja nije mogao da dobije ažurne informacije. Dopisnica dnevnog lista Press iz Zaječara, Anđelina Petrović-Marjanović, koja je pisala o zaječarskim kupalištima, nije mogla da dobije informaciju o izgradnji bazena u selu Nikoličevu, u okolini Zaječara. Slavica Marković, dopisnica dnevnog lista Kurir, kako se navodi u istom članku, nije mogla da dobije informacije o poslovanju Turističke organizacije Zaječara.

Zakonom o javnom informisanju izričito je predviđeno da javne službe i javna preduzeća imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Ukoliko su u konkretnom slučaju informacije, u odnosu na koje je postojala zakonska obaveza da budu učinjene dostupnim, zaista uskraćene na način kako to piše dnevni list Blic, onda se nesumnjivo govori o ozbiljnoj povredi slobode javnog informisanja, i to zloupotrebom ovlašćenja od strane gradonačelnika Zaječara.

2. Sudski postupci

2.1. Viši sud u Nišu doneo je presudu kojom je odbijen tužbeni zahtev Žarka Šurbatovića, bivšeg načelnika vojne Direkcije za imovinskopravne poslove i njegove supruge, kojim se traži da niški dnevnik „Narodne novine“ i novinarka tog lista i dnevnika „Press“ Dragana Kocić isplate milion dinara tužiocima. Taj iznos je bio tražen na ime nematerijalne štete pretrpljene usled povrede časti i ugleda usled objavljivanja izvoda iz optužnice protiv Šurbatovića, a u vezi sa krivičnim delom zloupotrebe službenog položaja i falsifikovanja službene isprave. Presuda Višeg suda u Nišu, inače, sadrži drugačiju izreku u odnosu na onu koja je sadržana u presudi koju je prošle godine doneo Opštinski sud u Nišu, postupajući po istoj tužbi. Opštinski sud u Nišu je, naime, prošle godine usvojio tužbeni zahtev Žarka Šurbatovića. Da paradoks bude veći, javna optužnica protiv Šurbatovića, objavljivanje čijih

izvoda je po Opštinskom sudu u Nišu bilo sporno, u međuvremenu je dovela do prvostepene osuđujuće presude, kojom je Šurbatoviću izrečena kazna od dve godine i osam meseci zatvora. Okružni sud u Nišu po žalbi je ukinuo odluku Opštinskog suda i predmet vratio na ponovno odlučivanje. Posle reorganizacije sudstva predmet je prenet u nadležnost nižeg Višeg suda kao prvostepenog, koji je tužbeni zahtev sada odbio.

Prošlogodišnja presuda Opštinskog suda u Nišu često je citirana kao primer neadekvatne prakse sudova u Srbiji, i to kako u primeni domaćih propisa, tako i prakse Evropskog suda za ljudska prava u primeni člana 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Naime, u skladu sa članom 9. Zakona o javnom informisanju, nosiocima državnih funkcija ograničena su prava na zaštitu privatnosti ako je informacija važna za javnost s obzirom na činjenicu da lice na koje se odnosi informacija vrši određenu funkciju. Opštinski sud u Nišu je morao, a nije, da uvaži činjenicu da su prava majora Žarka Šurbatovića, bivšeg načelnika vojne Direkcije za imovinskopravne poslove, da se poziva na zaštitu privatnosti, u slučaju koji se odnosio na optužnicu koja je protiv njega podignuta za zloupotrebu službenog položaja i falsifikovanje službene isprave, ograničena. Optužnicom je Šurbatoviću, naime, stavljeno na teret da je pomogao svojoj tašti da naknadi štetu na objektu na Kosovu koji joj je navodno oštetila Vojska 1999. godine, da se nije izuzeo iz odlučivanja po predmetu, iako je to morao polazeći od srodničkog odnosa sa taštom kao podnosiocem zahteva, te da na kraju nije koristio vanredne pravne lekove koji su Vojsci stajali na raspolaganju, nakon što je sud njegovoj tašti dosudio naknadu. Opštinski sud u Nišu je morao, a nije, da uvaži činjenicu da je u konkretnom slučaju postojao i Zakonom o javnom informisanju predviđeni osnov za isključivanje odgovornosti i „Narodnih novina“ i novinarku Dragane Kocić, a zbog činjenice da su sporne informacije zapravo verno prenete iz sudskog postupka, odnosno iz optužnice podignute od strane nadležnog državnog tužioca. Istovremeno, Opštinski sud u Nišu propustio je da neposredno primeni i pravo na slobodu izražavanja zajemčeno ratifikovanom Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, i to da ga primeni tumačeći ga saglasno praksi međunarodne institucije koja nadzire njegovo sprovođenje, odnosno u konkretnom slučaju saglasno praksi Evropskog suda za ljudska prava, a što je morao da uradi shodno odredbi člana 18. Ustava Republike Srbije. Nova odluka Višeg suda u Nišu kojom je je odbijen tužbeni zahtev Žarka Šurbatovića, predstavlja svakako korak u dobrom pravcu u odnosu na zaštitu slobode izražavanja u Srbiji.

2.2. Prvi osnovni sud u Beogradu doneo je 04.08.2010. godine presudu kojom je vođa navijača Partizana, Miloš Radisavljević Kimi, osuđen na godinu dana i četiri meseca zatvora zbog ugrožavanja sigurnosti novinarku B92, Brankice Stanković. Miloš Radisavljević je vodio navijanje na utakmici između Partizana i ukrajinskog Šahtjora iz Donjecka decembra prošle godine, nakon emisije Insajder na Televiziji B92 koja se bavila problematikom navijačkih

grupa. Tom prilikom, Brankici Stanković, autorki Insajdera, skandiralo se sa tribina da će proći kao ubijeni novinar Slavko Ćuruvija, a navijači su bacali, šutirali i na kraju i probili lutku koja je novinarku predstavljala. Nakon presude, mediji su prenosili informacije da je postupajuća sudija dobijala anonimne telefonske pozive i da je zgrada u kojoj živi išarana navijačkim grafitima. Sudija ovo nije želela da komentariše, a ministarka pravde Snežana Malović je istakla da je „nedopustivo da sudije koje časno obavljaju svoj posao budu meta huligana“.

Obrazloženje presude kojom je Radisavljević osuđen na godinu dana i četiri meseca zatvora još uvek nije objavljeno, pa je odluku suda u ovom trenutku teško komentarisati. Krivični zakonik ugrožavanje sigurnosti definiše kao pretnju nekom licu da će se napasti na njegov život ili telo, odnosno na život ili telo nekog njemu bliskog. Nakon izmena iz 2009. godine, Krivični zakonik poznaje i kvalifikovani oblik ugrožavanja sigurnosti, koji postoji kada je pretnjama, a u vezi sa poslovima koje obavlja, izloženo lice koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja. U konkretnom slučaju za očekivati je da je sud našao da je Brankica Stanković bila izložena pretnjama zbog svog novinarskog posla koji obavlja, konkretno zbog emisije Insajder čiji je autor, te da je njen novinarski posao, posao koji je od javnog značaja u oblasti informisanja. Kazna zaprećena Krivičnim zakonikom za kvalifikovani oblik ugrožavanja sigurnosti je od jedne do osam godina zatvora, tako da je Radisavljević, budući osuđen na godinu dana i četiri meseca zatvora, zapravo dobio kaznu koja je veoma blizu najmanjoj meri propisane kazne u konkretnom slučaju.

2.3. Gotovo istovremeno sa objavljivanjem presude Milošu Radisavljeviću Kimiju, objavljeno je i da je Apelacioni sud ukinuo odluku o odbacivanju optužnice protiv još šest navijača optuženih zbog istog incidenta. Podsetimo, Prvi osnovni sud u Beogradu je 22. aprila oslobodio šest navijača optužbe za ugrožavanje sigurnosti Brankice Stanković i nasilničko ponašanje. Prema tadašnjem obrazloženju sudije Jelene Milinović, koja je predsedavala postupajućim većem Prvog opštinskog suda, u radnjama optuženih nije bilo elemenata krivičnih dela ugrožavanje sigurnosti i nasilničkog ponašanja, već eventualno krivičnog dela uvrede koje se goni po privatnoj tužbi. Zato je veće Jelene Milinović optužnicu Prvog osnovnog javnog tužilaštva odbacilo kao podnetu od neovlašćenog tužioca, našavši da je, umesto optužnice javnog tužilaštva za ugrožavanje sigurnosti i nasilničko ponašanje, u konkretnom slučaju trebalo da bude podnesena privatna tužba za uvredu. Apelacioni sud sada je ocenio da prvostepeno rešenje ne sadrži odgovarajuće objašnjenje zbog čega Prvi osnovni sud smatra da se u radnjama okrivljenih ne stiču elementi krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti odnosno nasilničkog ponašanja, odnosno našao je da je prvostepeni sud rešenje o odbacivanju optužnice mogao doneti tek ako to nedvosmisleno utvrdi tokom glavnog pretresa.

Odluci Apelacionog suda prethodile su ozbiljne kontroverze nakon objavljivanja odluke veća sudije Milinović aprila ove godine. U javnu polemiku uključilo se čak i Ministarstvo pravde saopštavajući da je iniciralo postupak pred Visokim savetom sudstva za razrešenje sudije Milinović. Čule su se i kritike ovakvog saopštenja Ministarstva, a kritičari su tvrdili da Ministarstvo javnim saopštenjem o iniciranju postupka razrešenja Jelene Milinović utiče i na buduću odluku Apelacionog suda po žalbi, ali i na nezavisnost sudstva uopšte. Čini se, međutim, da je Apelacioni sud izbegao zamku da bude optužen da postupa pod pritiskom Ministarstva, tako što je doneo jasnu i logičnu odluku, našavši samo da je odluka prvostepenog suda o odbacivanju optužnice preuranjena, odnosno da nije zasnovana na dokazima, budući da je doneta pre nego što su dokazi uopšte izvedeni na glavnom pretresu, te da je iz tog razloga neophodno da se postupak nastavi.